

İzmir Kent Ansiklopedisi, Tarih, 2 Cilt, Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi Yayını, İzmir 2013.

Avrupa tarihinde bir döneme damgasını vuran Ansiklopedist hareket gibi, ansiklopedilerin kültür dünyamıza girmesi de epeyce geç olmuştur. Bu gecikmeye rağmen, hem Osmanlı Devleti'nde, hem de Türkiye Cumhuriyeti döneminde, halen baş eser konumunda olan ansiklopedi niteliğinde eserler yayınlanmıştır. Özellikle tarih alanında, son yıllarda, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Osmanlı, Türkler ve TDV İslam Ansiklopedisi bunlar içerisinde ilk aklı gelenlerdir. Bazıları madde, bazıları tema bazlı hazırlanan andığımız ansiklopedilerin ortak özelliği, güncel bilgileri içermesi ve konuların alanlarında uzman kişiler tarafından yazılmış olmasıdır.

2004 yılında kurulan Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi, (APİKAM) yöneltilecek kimi haklı eleştirilere rağmen, özellikle yayınladığı kitaplar ve düzenlediği uluslararası kongre ve sempozyumlarla son 10 yılda İzmir'in kültür hayatına hareketlilik ve zenginlik katmıştır. Bu yayın faaliyetlerinin en kapsamlısı olarak planlanan İzmir Kent Ansiklopedisi fikri, her İzmirliyi ve İzmirseveri heyecanlandırmıştır. Ansiklopedinin Genel Yayın Koordinatörü Oktay Gökdemir'in yazdıklarına göre, bir İzmir Kent Ansiklopedisi yazma fikri 2009 yılında projelendirildi ve 10 tematik cilt olarak tasarlandı. Buna göre ciltlerin şu şekilde hazırlanması öngörüldü: Arkeoloji, Tarih, Biyografi, Mahalli İdare-Yer Adları, Mimari, Kültür ve Sanat, Spor, Tarım, Ekonomi, Coğrafya-Turizm. Yine Oktay Gökdemir'in belirttiğine göre 200'den fazla bilim adamı bu ciltlerin yazımlarını tamamlayarak "evladiyelik" bir eser meydana getirdiler.

Planlanan bu ciltlerden İzmir'de İdari ve Mahalli Yer Adları 2 Cilt olarak 2013 yılında 200 adet; Mimarlık da 2 Cilt olarak ve 2013'te 300 adet ve Arkeoloji cildi 2014 yılında 150 adet basıldı. Bu yazıda ele alacağımız iki ciltlik tarih ciltleri de 2013 yılında 200 adet olarak yayınlandı.

Genel yayın koordinatörlüğünü Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi'nin (APİKAM) o dönemdeki müdürü Oktay Gökdemir'in, cilt koordinatörlüklerini Kemal Arı ve Fevzi Çakmak'ın yaptığı tarih ciltlerinde; 1. Ciltte 32 ve 2. Ciltte 26 olmak üzere toplam 58 yazı yer almaktadır. (Cilt Koordinatörleri tarafından yazılan sunuşta, Tarih ciltlerindeki 57 yazının 31 yazar tarafından yazıldığı ifade ediliyor. s.17)

Kitap Tanıtımı

Emeği geçen herkese teşekkür ediyoruz. Şahsi polemiklere girmek veya birilerini incitmek gibi bir niyet taşımadan, dikkatimizi çeken bazı hususları bu yazı çerçevesinde belirtmek istiyoruz. Öncelikle, APIKAM'ın, İzmir tarihi bakımından çok iddialı bir proje olan ansiklopediyi 150-300 adet arasında basmasının nedeni anlaşılamiyor. Genel Yayın Koordinatörü Oktay Gökdemir'in "*evladiyelik*", cilt koordinatörleri Kemal Arı ve Fevzi Çakmak'ın "*Yaygın bir okuyucu kitlesinin eline ulaşacağından emin oldukları*" (s.17) bu ansiklopedi ciltlerinin 200 adet basıldığı göz önüne alınırsa, bu hedefe nasıl ulaşılacağını anlamak mümkün değildir. Bu kadar emek verilerek hazırlanan bir ansiklopedinin âdetâ "nadir eser" ya da "kişiye özel" olarak 150-200 adet basılması ve üstelik her bir cildinin 60 Lira'dan satılması, emek, hedef ve hizmet anlayışı bakımından derhal düzeltilmeye muhtaç bir yanıştır. Yapılan bu baskılarının "prestij baskı" olarak kabul edilerek, belki biraz daha kâğıt kalitesi düşürülerek ya da hiç buna kalkışmadan, aynı kalitede basarak ama mutlaka daha makul fiyattan halka sunmak APIKAM'ın bu hatasını telafi edebileceği ilk adım olarak düşünülebilir.

Baskı adedi ve yüksek fiyatının dışında, bizim de bir yazımızın yer aldığı İzmir Kent Ansiklopedisi'nin tarih ciltlerinde gözlemlediğimiz bazı ciddi sorunlar bulunmaktadır. İzmir adına ve İzmir'in bütününe kapsayan bir hareket ve niyet olarak ortaya çıkan her girişimin, fakat özellikle bilimsel çalışmaların şahsi ilişkilerden ve duygulardan arındırılması etik bir zorunluluktur. İzmir adına ve İzmir'in imkânlarını kullananların şahsi tercihlerde bulunması işin kalitesini ve niteliğini düşüreceği gibi, kendilerini kamuoyu önünde de zor duruma düşürür.

İzmir, 16. Yüzyıldan itibaren Osmanlı ve Avrupa tarihi için önemli bir kent haline gelmeye başladı. Pekala, İzmir'in Türk ve Osmanlı tarihinde yeri ve önemine dair, Türk tarihçiliğinin önde gelen isimlerinden Halil İnalcık, İlber Ortaylı, Zafer Toprak gibi tarihçilerden yazılar istenebilirdi. Eserin zenginleştirilmesi ve prestijinin yükseltilmesi bakımından yararlı olacak böyle bir yol, düşünüldü de olumlu cevap mı alınamadı, yoksa hiç mi akıl edilemedi, bilemiyoruz.

İzmir Kent Ansiklopedisi hazırlanırken, İzmir tarihi hakkında önemli çalışmalar yapmış akademisyenlerle irtibat kurulması, hem eserin kalite ve niteliğinin yükseltilmesi hem de bir vefa duygusunun gereği idi. Yerli ve yabancı pek çok bilim insanı İzmir tarihiyle ilgili araştırmalar yaptılar. Bunlardan Türk olarak; İzmir tarihi konusunda Amerika Birleşik Devletleri'nde doktora yapan ilk akademisyen olan Necmi Ülker, Tuncer Baykara ve Mübahat Küttükoğlu'nun, yabancılardan da Elena Frangakis-Syrett, Daniel Goffman ve Marie-Carmen Smyrnelis'in isimleri akla geliyor. Bu akademisyenlerden hangileriyle iletişim kuruldu, hangilerine haber verildiği halde olumlu cevap

Kitap Tanıtımı

alınmadı ya da hiç akla gelmedi mi, bilemiyoruz. Ancak yukarıdaki isimlerden bazılarının bu projeden hiçbir şekilde haberlerinin olmadığını gayet iyi biliyoruz. Keşke isimlerini andığımız veya anmadığımız halde İzmir tarihine katkıda bulunmuş diğer bilim insanlarının, ansiklopedi için yazı yazacak durumda olmasalar bile, güncelliğini koruyan yazılarından ansiklopediye konulsaydı. Böyle yapılmış olsaydı, bu bilim insanları onurlandırıldığı gibi, daha önemlisi ansiklopedi zenginleştirilmiş olurdu. Ansiklopedinin hazırlık aşamasında görev aldığımız Sunuş'tan öğrendiğimiz yürütme kurulunun başkanı Ege Üniversitesi emekli öğretim üyesi Zeki Arıkan'ın hiçbir yazısına yer verilmemesi de dikkat çekiyor. İzmir'in yakın dönem tarihi hakkında epey emek sarf etmiş olan Erkan Serçe ve İzmir Ansiklopedisi fikrinin kendisine ait olduğunu ifade eden Engin Berber, kendilerine birer konunun yazımı teklif edildiği halde bu projede görev almadıklarını belirttiler.

İzmir ile ilgili bir ansiklopedinin İzmirli akademisyenler tarafından yazılması gibi bir husus elbette düşünülemez. Ne var ki, İzmir'de görev yapan ve APIKAM'ın kitaplarını yayınladığı, İzmir'in yakın dönem tarihine ait çalışmalar yapmış akademisyenlerin bir kısmıyla irtibat kurulmamış, kurulanlar da çeşitli nedenlerden ötürü projeye destek vermemiştir. Gönül, şahsi kırgınlıkların bir şekilde aşılacak, İzmir için önemli olan bu projeye katkıda bulunabilecek herkesin yer alabileceği bir ortam yaratılmış olmasını arzu ederdi. İzmir Ansiklopedisi fikrinin ortaya çıkışından itibaren, projede görev alan isimler arasında bir takım sorunların yaşandığı, başlangıçta görev alan bazı isimlerin daha sonra ayrıldıkları anlaşılmaktadır. Anladığımız kadarıyla bir yürütme kurulu oluşturulmuş, kimi zaman toplanılarak gelişmeler ele alınmıştır. Bu toplantıların tutanakları elimizde olmadığı için süreç hakkında yorum yapmaktan kaçınıyoruz. Ancak, dileriz bu yazı, ansiklopedinin sorumlularının, o süreç ve dile getirdiğimiz eleştiriler hakkında açıklama yapmalarına vesile olur.

Tarih Ciltlerinin Koordinatörleri Kemal Arı ve Fevzi Çakmak tarafından yazılan sunuşta, ansiklopedi fikrinin ortaya çıkışından yayınlanışına kadar geçen süreç hakkında bilgi verilmektedir. Buna göre, fikir ortaya çıktığında görüşlerine başvuru "İzmir'in tanıdığı önemli tarih uzmanları çalışmanın ilk başlarında önemli katkılar sundular". İlgili kurullar bütün ciltlerin konu odaklı olmasına karar verdikten sonra cilt koordinatörlerinin sunuşuna göre: "Ciltte yer alan konuları, alanın uzmanı olan bilim insanlarının yazmasına ve yazar sayısının geniş tutulmasına özen gösterilmiştir. Toplam 57 konu 31 yazar tarafından kaleme alınırken, konu üzerinde daha önce kalem oynatmış ve akademik yayın yapmış kişilerin olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Konu yazarlarının bütünü, yazdıkları yazılarla kültür dünyasına öne çıkmış bir iki değerli yazar dışında akademik personelden oluşturulmuştur. Akademik personel, bir iki kişi dışında, bütünüyle en az doktora düzeyindeki kişilerden

oluşmaktadır... İzmir'in geçmişten günümüze uzanan tarihsel bütünlüğünü ele alan yapıtların son derece sınırlı olduğu, içerik olarak da belli bir yüzeyselliği aşamadıkları düşünüldüğünde, bu çalışmanın önemli bir boşluğu doldurduğu açıktır.” (s.17)

Yukarıdaki düşüncelerin tamamına katılmak ve kabul etmek maalesef mümkün değildir. Gerçekten de bazı maddeler konunun uzmanları tarafından yazılmış ve işin hakkı verilmiştir. Ansiklopedide yazı yazan meslektaşların ellerinden geldiğinin en iyisini yapmaya çalıştıkları muhakkaktır. Sorun bu isimlerin neden yazı yazdıkları değil, pek çok kişinin görmezden gelinmesi ve uzman isimlerin projeye dâhil edilmemesidir. Ansiklopedideki konuların en iyi bu isimler tarafından yazıldığı ve hepsinin yazdıkları maddelerin uzmanı olarak o maddeyi en iyi yazacak kişilerden oluştuğu fikrinin doğru olduğunu düşünmüyoruz. Bir kısım yetkin isimler görmezden gelinirken, kimilerinin iki, üç hatta sekiz madde yazdığı konuların en iyi bu meslektaşlar tarafından yazıldığı iddia ediliyorsa, bunun bilimsel ve etik hiçbir dayanağı yoktur. İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti, İzmir İktisat Kongresi, İzmir Suikastı ve Menemen Olayı gibi konuların, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nin önde gelen isimlerince yazılması daha şık olmaz mıydı? Tek tek hangi maddeyi kim daha iyi yazardı gibi bir tartışmaya girmeden, yukarıdaki iddialı sözlerin hatırlattığı bir soruyu sormakla yetineceğiz: Emir Çaka Bey konusunu bu memlekette, yazıyı kaleme alan meslektaştan daha lâyıkıyla yazacak başka kimse yok mu?

İzmir Kent Ansiklopedisi'nde; en son bilgileri içermesi ve konunun uzmanları tarafından yazılması gibi ansiklopedilerde olması beklenen iki temel unsurun da yer almadığını düşünmüyoruz. Ansiklopedinin tematik ya da madde temel alınarak yazılması bir tercihtir ve anlayışla karşılanabilir. Ne var ki, konuların seçilişinde de önemli eksikliklerin olduğu görülüyor. Birkaç örnek verecek olursak: Atatürk'ün İzmir'i ziyaretlerinin bir İzmir Ansiklopedisi'nde yer almayışının bir izahı var mıdır, merakı değer. Atatürk ile İzmir arasındaki derin tarihsel bağ, diğer hiçbir kentle olmadığı kadar güçlüyken, İzmir adına hazırlanan bir ansiklopedide Atatürk'ün ziyaretlerinin yer almayışı görmezden gelinebilecek bir eksiklik midir?

Yeni Asır gazetesinin ve aynı zamanda Dokuz Eylül Üniversitesi'nin logosunda yer alan, İzmir'in sembol figürlerinden Cumhuriyet Meydanı'ndaki Atatürk Heykeli'ne, Tarih veya Mimarlık ciltlerinden birinde iki satırlık yer ayrılmayışının sorumluluğu da herhalde birilerine ait olsa gerektir.

Sunuş'tan: *“Elinizdeki bu cildin, İzmir'in bin yıllık tarihini olabildiğince aydınlatmaya dönük bir çalışma olduğuna inanıyoruz. Kuşkusuz, bir çalışmada her zaman eksiklikler bulunabilir. Bunu takdir ederiz. Ancak, bardağın boş yanını görmektense dolu yanını görmenin bir erdem olduğu inancıyla...” (s.18)* Meslektaşlarımıza kısmen hak veriyoruz. Doğru ama bilimsel çalışmalar sadece

Kitap Tanıtımı

bardağın boş kısmını göstermek için yapılmaz/yapılmamalıdır. Tam aksine, bardağın boş kısmını doldurmak için yapılır/yapılmalıdır. Oysa Nasihat Heyeti'nin İzmir'i ziyareti, meyan kökü gibi tâli konulara yer verilirken, Atatürk'ün ziyaretlerine hiç değinmeyen bir ansiklopediyi, bardağın dolu tarafı olarak görmek zor değil mi?

Bu yazıyı hazırlarken, dile getirdiğimiz hususlarla ilgili bilgi almak için APİKAM'ın müdürlüğünü vekâleten yürüttüğünü öğrendiğimiz Ayşe Üngör ile konuşmak için aradık, ama görüşemedik. Özel kalemi bize dönüş yapılacağını söylemiş olmasına rağmen, şu ana kadar da aranmadık. Cilt koordinatörlerinden Kemal Arı ile yaptığımız görüşmede, isimlerini belirttiğimiz İzmir tarihi hakkında çalışmış bilim insanlarıyla neden ilişki kurulmadığını sorduk. Verdiği cevapta şunları dile getirdi: *“İzmir'i çalışsan o kadar çok kişi var, hepsiyle nasıl irtibat kuralım? Diğer ciltler 3-5 kişi tarafından yazılırken, tarih cildi 30'dan fazla kişi tarafından yazıldı. Yazılar, unvanları en düşüğü doktor olan akademisyenlerce kaleme alındı”*. Konu seçiminde ciddi eksikler bulunduğunu, en önemlisinin ise, Atatürk'ün İzmir ziyaretlerine hiç yer verilmeyişi olduğunu söylediğimizde Kemal Arı şu cevabı verdi: *“Bu bir ansiklopedi, her konu olacak diye bir şey yok. Böyle ararsan 50 tane eksik bulursun”*. Söz konusu eksikliğin herhangi bir eksiklik olmayıp, Atatürk'ün ziyaretleri olduğu konusundaki ısrarımıza kendisi, benzer sözlerle karşılık verdi.

İzmir çok daha iyisine lâayık, bunu hak ediyor ve bu potansiyele sahip olmasına rağmen, İzmir Kent Ansiklopedisi'nin tarih ciltlerinin; onca emeğe ve masrafa karşın beklentileri karşılamaktan uzak bir çalışma olduğunu düşünüyoruz. Daha üzücü olan ise, APİKAM'ın daha önceki pek çok faaliyetinde olduğu gibi, ansiklopedinin tarih ciltlerinin yazımında da aynı dar görüş açısıyla hareket edilmiş ve ortaya, kimse kusura bakmasın ama *“ahbap çavuş ilişkisi”* bir iş çıkmıştır.

Dikkat edilecek olursa İzmir Kent Ansiklopedisi'nin tarih ciltlerini biçimsel açıdan ele aldık, bilimsel yönüne hiç girmedik. Oysa öylesine ciddi yöntem ve bilimsel hatalar da var ki!

Mevlüt Çelebi*

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı Başkanı, Bornova-İZMİR.

